

مریم ابراهیمی*

علم اخلاق^۱ از واژه یونانی Ethose به مفهوم «منش» اخذ شده است؛ اخلاق^۲ نیز به واژه یونانی Mores باز می‌گردد. اخلاق، دستگامی از عقاید موجود در جامعه درباره باور، منش و رفتار افراد است و این‌که افراد آن جامعه چه رفتار و منشی باید داشته باشند [۱].

اخلاق با فلسفه اخلاق^۳ یا علم اخلاق تفاوت دارد. حکیم اخلاقی به ارزش‌ها توجه می‌کند. او تعیین می‌کند که چه رفتارهایی خوب است و باید انجام داد و چه رفتارهایی ناپسند است و نباید انجام داد. در واقع، قلمرو کارش باید با فلسفه اخلاق یکی باشد. فلسفه اخلاق یک نوع پژوهش فلسفی در علم اخلاق است. فیلسوف اخلاق سوال نمی‌کند که چه چیزی خوب است یا چه کاری درست است؟ این مسائل به اخلاق‌گرایان^۴ مربوط است. فیلسوف (اخلاق) می‌پرسد که واژه خوب چه معنایی دارد [۱]. اخلاق جهت نظم و ترتیب در جوه مختلف فناوری اطلاعات اعمال می‌شود. امروزه، تنگناهایی اخلاقی در جامعه اطلاعاتی ظهور یافته است که به ۵ دسته طبقه‌بندی می‌شوند:

۱- حقوق اطلاعات^۵: زمانی که از داده‌های خصوصی فردی، بدون کسب اجازه از او، استفاده می‌شود یا داده‌های خصوصی او، به دلیل عدم وجود سیستمی امن، دزدیده می‌شود، فرد می‌تواند از حقوق تدوین شده در این زمینه استفاده کند. حقوق اطلاعات مطلق نیست و به جنبه‌های مختلف اخلاقی، اجتماعی و سیاسی مرتبط است. مجموعه‌ای از اصول داده‌های خصوصی، توسط اداره کمیسیون محرمانگی^۶ در هنگ‌کنگ مطرح شده است که به طور خلاصه به ۶ اصل از آن اشاره می‌شود [۲]:

الف- هدف و رفتار گردآوری داده: داده‌ها باید به روشی درست، منطقی و قانونی گردآوری شوند. کاربران داده‌ها، این‌که چه داده‌هایی گردآوری می‌شوند و چگونه استفاده خواهند شد را باید به صاحبان داده‌ها توضیح دهند.

ب- صحت و مدت زمان نگهداری: داده‌های شخصی باید صحیح و به‌روز شده نگهداری شوند و بیش از مدت زمان لازم نگهداری نشوند.

ج- استفاده: داده‌ها باید فقط برای هدفی که گردآوری شده‌اند؛ استفاده شوند. هر استفاده دیگر، مشروط به توافق با صاحبان داده‌ها است.

د- امنیت: معیارهای امنیتی مناسب باید برای داده‌های شخصی استفاده شود.

ه- دسترسی پذیری اطلاعات^۷: کاربران داده‌ها باید به نوع داده‌هایی که ذخیره کرده‌اند دسترسی داشته باشند و به این‌که برای چه استفاده می‌کنند آگاه باشند.

و- دسترسی^۸: صاحبان داده‌ها دارای حق دسترسی به داده‌های شخصی خود هستند تا صحت داده‌ها را بررسی کنند.

۲- مالکیت فکری^۹: مالکیتی معنوی است که شامل حق ثبت اختراع^{۱۰}، حق نشر^{۱۱}، اسرار تجاری^{۱۲} و علامت تجاری^{۱۳} است. در جامعه دیجیتالی باید

تنگناهای اخلاقی در عصر فناوری اطلاعات

دکترای مدیریت سیستم‌ها

استفاده آنها را نیز بپذیرند. از منظر اجتماعی نیز، جامعه باید توسعه سیستم‌های اطلاعاتی را حمایت کرده و بپذیرد. دولت نیز باید تضادهای میان کاربران فناوری اطلاعات و توسعه دهندگان آن را حل کرده و قوانین لازم برای حمایت از افراد و سازمان‌ها را وضع کند.

۴- کیفیت سیستم: سیستم‌های فناوری اطلاعات (IT) باید منطبق با استانداردهای بالایی باشند تا کیفیت مطلوبی داشته باشند. سازمان‌ها باید سیستم‌های IT خود را به‌طور مستمر بهبود دهند. استفاده از اینترنت، به عنوان بستر پیاده‌سازی سیستم‌های IT، بهترین گزینه برای بهبود آنهاست. از دید اخلاقی، تولیدکنندگان سیستم‌های IT باید اخلاقی رفتار کرده و سیستم‌هایی کارا و با کیفیت به کاربران تحویل دهند. از دید اجتماعی، جامعه باید توقع سیستم‌هایی با قابلیت اطمینان بالا را داشته باشد؛ چنین سیستم‌هایی باعث ارتقای بهتر جامعه می‌شود. از دید قانونی نیز باید قوانینی در خصوص کیفیت و قابلیت اطمینان سیستم‌ها وضع و اجرا شود.

۵- کیفیت زندگی: برخورداری جامعه از فناوری اطلاعات، از فرهنگ و رفتاری حمایت می‌کند که منجر به بهبود کیفیت زندگی افراد جامعه می‌شود. برای توجیه این مطلب از منظر اخلاقی، قاعده مطلوبیت^{۱۴} قابل طرح است. براساس این اصل اخلاقی، بهترین عمل آن است که بیشترین فایده را به اکثر مردم برساند.

به عبارت دیگر، توسعه سیستم‌های IT با کیفیت مناسب باعث افزایش بهره‌وری سازمان‌ها و در نتیجه بهبود کیفیت زندگی می‌گردد. در مقابل، تنگناهای مطرح شده فوق، روندهای فناوری اطلاعات باعث تشدید این نوع مشکلات می‌شوند که به شرح زیر بیان می‌شود:

الف- قابلیت‌های کامپیوتر: سرعت پردازش

کامپیوترها روزبه‌روز در حال افزایش است. ب- قیمت کامپیوتر: که با حافظه‌های قوی با گذر زمان در حال کاهش است.

ج- تحلیل داده‌ها: به دلیل پیشرفت فناوری‌ها، تحلیل داده‌ها سریع‌تر و آسان‌تر شده است. تحلیل داده‌ها در حوزه‌های مختلفی مثل تحلیل روند بازار، پژوهش و فناوری و بسیاری موارد دیگر استفاده می‌شود. امکان تحلیل داده‌ها، امکان سوءاستفاده‌ها را نیز افزایش می‌دهد.

د- شبکه و اینترنت: بیش از ۱/۴ میلیارد کامپیوتر از طریق اینترنت به یکدیگر مرتبط هستند و افراد می‌توانند از کامپیوتر خود به کامپیوترها و داده‌های بسیاری دسترسی داشته باشند.

از آنجا که اینترنت، وسیله ارتباطی گسترده‌ای است؛ آزادی تفکر را افزایش می‌دهد. حرف آزادی بیان و قلم بسیار شنیده‌ایم؛ حال آن‌که این آزادی‌ها بدون وجود ارتباطات ممکن نخواهد بود.

کانت^{۱۷} در سال ۱۹۶۸ بیان می‌کند که "چگونه به درستی می‌توان فکر کرد؛ هنگامی که با دیگران فکر نمی‌کنیم یا تفکراتمان را در ارتباط تبادل نمی‌کنیم". تفکر، فرایندی اجتماعی است و بدون ابزارهای ارتباطی و جهانی ممکن نخواهد بود. علاوه بر آن، باید گفت که رعایت مهم‌ترین اصل اخلاقی که قاعده طلایی نامیده می‌شود بر همگان واجب است. این قاعده بدین قرار است: در هر کاری که انجام می‌دهید؛ با سایر انسان‌ها طوری رفتار کنید که دوست دارید با شما رفتار کنند [۴].

منابع

- [۱] اتیکسون آر. اف. "درآمدی به فلسفه اخلاق"، ترجمه سهراب علوی‌نیا، مرکز ترجمه و نشر کتاب تهران، ۱۳۷۰.
- [2] Turban E., Mclean E. and Wetherbe J, "Information Technology for Management: Transforming Business in the Digital Economy", John Wiley & Sons, Inc., 2002.
- [3] Charmonman S., "Information Technology Morality and Ethics", University of Thailand, 2008.
- [4] Capurro R., "Ethical Challenges of the Information Society in the 21st Century", University of Applied Sciences, 2000, 32, P. 257 - 276.

پی‌نوشت‌ها

1. Ethics
2. Morality
3. Moral Philosophy
4. Moralists
5. Information Rights
6. Privacy Commissioners Office (PCO)
7. Information Availability
8. Access
9. Intellectual Property (IP)
10. Patent
11. Copy Right
12. Trade Secrets
13. Trademark
14. No Free Lunch
15. Responsibilities and Control
16. Utilitarian Rule
17. Kant

*دکترای مدیریت سیستم‌ها